

№ 31 (576)
Жнівень 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

Памяць: успаміны дзяцінства – горыч і страх – *стар. 4*

Адукацыя: школы ў Язне – *стар. 6*

Асоба: беларускі краязнавец у Казахстане – *стар. 7*

Палац К. Гутэн-Чапскага ў Мінску на рагу вуліцаў Скобелеўскай і Подгорнай

Шмат мясцінаў у Мінску звязана з імем кіраўніка горада Кароля Яна Аляксандра Гутэн-Чапскага. Ва ўзросце 30-і гадоў, 24 мая 1890 года, К. Гутэн-Чапскі заступіў на пасаду мінскага гарадскога галавы (нашая сталіца на той час – губернскі горад, з амаль 100-тысячным насельніцтвам) і заставаўся ім да 1901 года.

Захоўваючы традыцыі

У 1891-м была прыведзеная ў парадак гарадская бойня жывёлаў, з'явіўся ламбард, пабудаваныя 172 крамы. Будучы найбуйнейшым землеўладальнікам (К. Гутэн-Чапскаму належала больш за 34 500 дзесяцінаў зямлі ў Мінскім і Ігуменскім паветах), ён усяляк спрыяў арганізацыі гандлю жыхарам Ігуменскага павета.

У гэтым жа годзе шматлікія рамеснікі з мястэчка

Ігумен, размешчанага за пяцьдзесят вёрстаў ад Мінска, аблюбовалі для гандлю створаныя кіраўніком горада гандлёвыя месцы на Ігуменскай горцы і менавіта там прапаўвалі мінчанам усялякія ўласныя тавары, якія радавалі разнастайнасцю, якасцю і коштам. Герб Ігумена быў адным з самых прыгожых: на блакітным фоне красаваўся срэбны букет, над якім віліся залатыя пчолы, і ў 1923 годзе, як сцвярджаюць гісторыкі, менавіта герб, які ўвасабляе

першы летні месяц, даў Ігумену новую назву – Чэрвень. Адпаведна, і любімы мінчанамі рынак стаў называцца Чэрвеньскім.

У 1892 годзе ў Мінску было заснаванае Гарадское таварыства аматараў спорту, старшынёй якога становіцца К. Гутэн-Чапскі. Менавіта да гэтага перыяду можна аднесці зараджэнне гірвога спорту ў Беларусі. Спартыўныя, яркія і маляўні-

чыя з аднаго боку, і простыя ў сваёй арганізацыі – з другога хутка набралі папулярнасць і масавасць. Ладзіліся яны, як правіла, у людных месцах: плошчы, кірмашы, рынкі. Не выключэннем стаў і Ігуменскі рынак, дзе ў чэрвені 1892-га людзі ўбачылі цікавае відовішча, назіраючы за спартыўнымі асілкаў.

Гучасная гісторыя Чэрвеньскага рынку не менш цікавая. Ён сімвалічна быў перанесены

ў пачатак вуліцы Ігуменскі тракт. Тут у ліпені 2015 года прайшоў XVI міжнародны фестываль гірвога спорту, у якім прынялі ўдзел прадстаўнікі з 7-і краінаў. Месца правядзення фестывалю было абранае не выпадкова, як даніна павагі да гісторыі зараджэння гірвога спорту ў Рэспубліцы Беларусь. На Чэрвеньскім рынку падтрымліваюцца стогадовыя традыцыі як у гандлі (прадаюцца сувеніры, вышыванкі), так і ў выкананні абрадаў (да прыкладу, у сакавіку 2015-га адбыўся кірмаш «Гуканне вясны»).

Аляксей МАЛЫ,
памочнік старшыні
Беларускага саюза
прадпрымальнікаў

Справа аб перайменаванні вул. Міхайлаўскай

На сённяшнім Чэрвеньскім рынку

На тым тыдні...

✓ **31 ліпеня** ў ДOME-музеі І з'езда РСДРП адкрылася **выстаўка «Другое жыццё кветак»**, на якой можна пабачыць працы Е. Канстанцінавай, выкананыя ў тэхніцы калаж.

У гісторыі калажнага мастацтва вядомыя прыклады выкарыстання розных матэрыялаў у пошуках новых формаў. Першыя майстры гэтай тэхнікі былі П. Пікаса, А. Маціс, Ж. Брак. У наш час фларыстычны калаж стаў самастойнай часткай творчасці. Штуршком да стварэння кампазіцыі можа быць кветка, травінка ці лісток.

✓ **31 ліпеня** ў ДOME-музеі І з'езда РСДРП пачала працу **выстаўка гісторыка моды**

Вольгі Палітыкі «Вальс Салле». У экспазіцыі прадстаўленае жаночае адзенне пачатку XIX стагоддзя, прадметы побыту, упрыгожванні з калекцыі В. Палітыкі.

✓ **13 жніўня** 1956 года, 59 гадоў таму, пайшоў з жыцця славуты майстар мастацкага слова, народны паэт Беларусі Якуб Колас. У тыя дні здавалася, што разам з ім сыходзіць у мінулае цэлая эпоха. Аднак дзень памяці песняра і сёння збірае ў ягоным доме-музеі і на Вайсковых могілках прыхільнікаў творчай спад-

чыны знакамітага пісьменніка.

13 жніўня, у дзень смерці паэта, спачувальнай хвілінай маўчання а 13.20 (менавіта ў гэты час спынілася сэрца паэта) распачаліся мерапрыемствы па ўшанаванні памяці народнага паэта Беларусі. Працягам урачыстасці сталі пачынальны мітынг і ўскладанне

кветак да магілы Песняра на Вайсковых могілках у Мінску.

✓ **13 жніўня** ў Нацыянальным гістарычным музеі **адкрыўся сумесны выставачны праект «Зачараванне»** фотамастачкі Ірэны Гудзіеўскай і агенцтва мадэляў «Студыя Тамара». Праект прысвечаны прыгажосці беларускай прыроды і яе ўзаемазвяззі з тонкім вобразам жанчыны. На выстаўцы прадстаўленыя працы, якія адлюстроўваюць натуральнае зачараванне і вытанчанасць беларусчак.

✓ **15 жніўня** ў Шаркаўшчыне прайшло **экалагічнае свята «Фэстываль малых рэк»** у межах праекта «Малыя рэкі – вялікія прабле-

мы». Гэты праект скіраваны на захаванне малых рэк, што ўтвараюць басейн Дзвіны і маюць вялікае значэнне і для Беларусі, і для Балтыйскага рэгіёну.

Падрабязней пра свята чытайце ў наступным нумары газеты.

Адноім Будслаўскую святніну разам!

З гісторыі Будслава і санктуарыя Маці Божай Будслаўскай

На працягу сваёй гісторыі Будслаў з'яўляецца адным з самых папулярных марыйных санктуарыяў айцоў-бернардынцаў. У 1504 г. князь літоўскі і кароль польскі Аляксандр Ягелончык аддаў манахам бернардынцам 600 моргаў лесу ў Мінскім павеце паміж рэчкамі Сэрвач, Турака і Зуйка. У тым жа годзе манахі пабудавалі для сябе часовыя шалашы, якія называліся будамі, а таксама невялічкае памяшканне для цэлебравання святой Імшы і набажэнстваў. Браты былі адпраўленыя сюды з Вільні, каб сплаўляць дрэва ў віленскі кляштар. Манахаў спачатку было двое, пасля – трое, а ў палове XVI ст. – чацвёрта. Браты вялі замкнёнае пустэльніцкае жыццё.

Гэта трывала да 80-х гадоў XVI ст., калі пустэльна на Сэрвачы стала вельмі папулярна дзякуючы цудоўнаму аб'яўленню Маці Божай, якое адбылося каля 1588 г. У хуткім часе (у 1589 г.) тут была пабудаваная вялікая драўляная капліца для шматлікіх пілігрымаў і вандроўнікаў, што прыходзілі ў гэтае асаблівае месца. Капліца была асвячоная ў 1591 г. віленскім біскупам Кіпрыянам, які належаў да ордэна дамініканцаў. У ёй змясцілі абраз Наведзі-

наў Найсвяцейшай Панны Марыі, прывезены з Вільні. З таго часу гэтае месца пачало называцца Будаю і Будславам.

Шырока вядомая легенда так апісвае гэты падзеі: «Аднойчы ўзімку адзін з братоў [бернардынцаў], наглядаючы за кляштарнаю плошчай, пасля аб'езду лесу вяртаўся пад вечар да сваіх будаў, і ноч напаткала яго ў лесе. Мароз і вецер былі жудасныя, ноч – цёмная, хоць вока выкалі, ваўкі вылі страшэнна, бедны манах даверыўся Богу, дрыжучы ад холаду і страху... Ён не ведаў, блізка ці далёка яшчэ дадому, калі раптам заўважыў нейкае ззянне, як бы агонь нейкі, што свяціўся праз дрэвы. Узрадаваўся, хутка накіраваўся ў той бок, думаючы, што натрапіў калі не на ўласныя буды, з якіх ніколі так не свяцілася, то на якое-небудзь іншае жыллё. Але як жа ён здзівіўся, калі, выбіўшыся вузенькай сцежкай з гушчару, апынуўся пад самаю сваёю капліцаю, а над ёю ўбачыў у незвычайным святле, нібы ў сонцы, выяву Маці Божай, менавіта такую, якая знаходзілася ў адным з алтароў віленскага касцёла.

З глыбокаю пашанаю пакланіўшыся гэтаму цудоўнаму аб'яўленню, ён пабег і разбудзіў братоў. Усе паднялі-

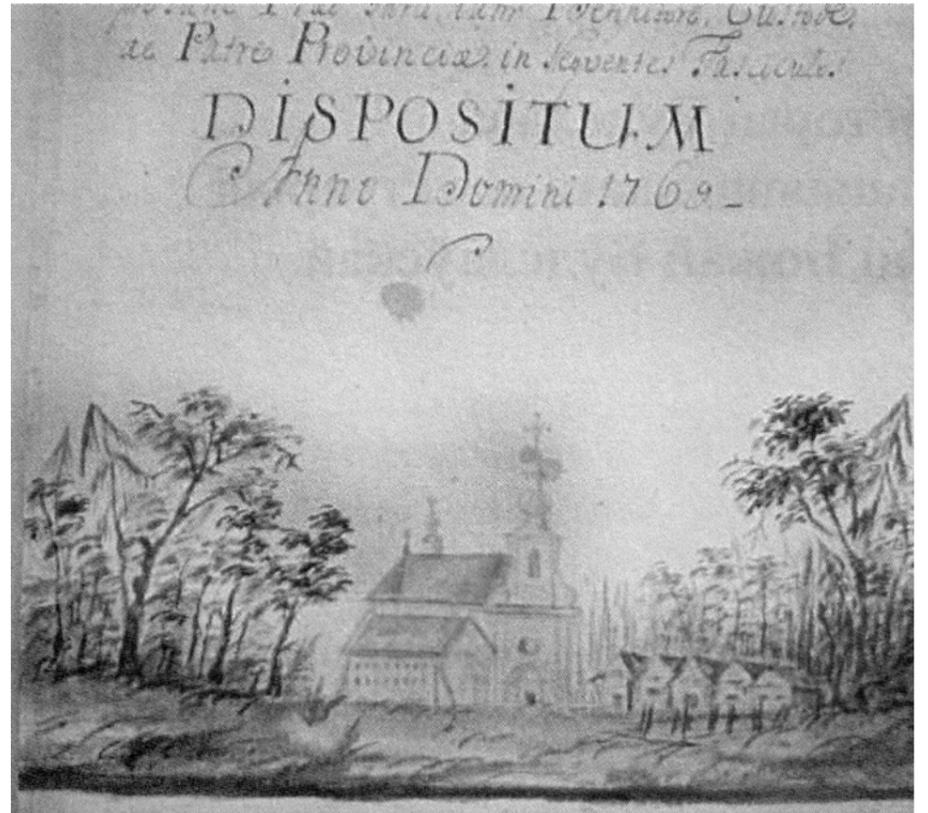
ся і на ўласныя вочы ўбачылі гэтае аб'яўленне; сталі на калені і маліліся, аж пакуль святло і абраз Маці Божай не зніклі. Манахі прыйшлі да высновы, што Багародзіца вызначыла гэтае месца для асаблівай хвалы сваёй, і адразу ж паведамілі пра гэтае здарэнне ў Вільню. Аб'яўленне паўтаралася некалькі разоў, а тым часам прыехалі кіраўнікі ордэна і пасля прысягі відавочцаў перавезлі сюды з віленскага касцёла абраз, які так цудоўна аб'явіўся...».

Усё большая слава пра Будслаў і вялікі наплыў пілігрымаў прымусілі

бернардынцаў пачаць узвядзенне мураванага касцёла. Фундатарам касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі быў Ян Кішка, гетман Вялікага Княства Літоўскага і ваявода полацкі. Значны ўклад у будоўлю касцёла зрабіў лоўчы Мікалай Ісайкоўскі. Пабудаваная святніна стала адной з найпрыгажэйшых сярод бернардынскіх касцёлаў.

Інакенцій РУСЕЦКІ

(Паводле выдання «Нацыянальны санктуарый Маці Божай Будслаўскай». Мінск, 2009)

Малюнак на тытуле рукапіснай хронікі кляштара бернардынцаў у Будславе (1769 г.)

Пастаянныя чытачы нашай газеты ведаюць пра распачатую Беларускім фондам культуры пры падтрымцы Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА акцыю па рэстаўрацыі каштоўнасцяў санктуарыя Маці Божай Будслаўскай. Нагадваем нумар дабрачыннага рахунка і іншыя рэквізіты.

ОО «Белорусский фонд культуры»; 220029, г. Минск, Троицкая наб., д. 6

тел./факс 334 42 03, тел. бухг. 283 28 24; e-mail: bfk@tut.by.
Благотворительный счёт № 3135741330025 в ЦБУ № 539 г. Минска ОАО «Белинвестбанк», код 739, с пометкой «На реставрацию Будславского костёла», Минск, ул. Коллекторная, 11; БИК 153100739, УНП 100081886, ОКПО 37449864.

Падпісацца на газету можна з любога месяца. Будзьма разам, сябры!

Пра мінулае Сёння Дзеля будучыні

падпісныя індексы: індывідуальны – 63320 ведамасны – 633202

Зруйнаваная спадчына

У Камянецкім раёне, у Малых Мурынах, знішчаны помнік. Знішчаная царква – гісторыка-культурная каштоўнасць 2-й катэгорыі, якая, згодна з Дзяржаўным спісам, датуецца 1760-м годам. Колькі бывае гнеўных водгукаў, калі талібы ці баевікі ісламскай дзяржавы руйнуюць помнікі. Пра гэта пішуць у газетах, паказваюць па тэлебачанні, у тым ліку па нашых дзяржаўных каналах. А тут зруйнаваная царква, а колькі раней помнікаў, якія ў юрысдыкцыі Рускай Праваслаўнай Царквы зруйнаваны ці сапсаваныя па ініцыятыве царкоўнікаў, і маўчанне. Літаральна пара паведамленняў на ўзроўні сацыяльных сетак.

Знішчаецца нашае нацыянальнае багацце пры поўным патуранні дзяржаўных органаў, органаў праваахоўных. Гэта не пустыя словы. Ці ўзбуджаная хоць адна крымінальная справа па фактах руйнавання спадчыны ці яе неабгрунтаванага змянення? Ці хоць раз мясцовыя органы ўлады, Мінкульт, пракуратура, органы ўнутраных справаў зрэагавалі па падобных фактах адэкватна? Гісторыя пра гэта маўчыць.

Адзінае што мы можам – не абмяжоўвацца размовамі на кухнях і ў сеціве, а дамагацца ад дзяржавы паставіць шчыльны заслон на шляху знішчэння нашай спадчыны, на шляху штучнага нівелявання нашых культурных ландшафтаў. Як мы гэта можам зрабіць? Ужо накіраваны ад Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры электронны зварот у абласную пракуратуру, пойдзе і пісьмовы. Дык падтрымайце! Пішыце такія ж звароты і дасылайце. Пакажыце, што нам, грамадскасці, не ўсё роўна, што мы зацікаўленыя ў захаванні свайго нацыянальнага багацця, свайго нацыянальнага падмурка.

Тым больш, што напісаць трэба толькі два-тры абзацы, а гэта, мяркуючы, зусім не цяжка.

Антон АСТАПОВІЧ,
старшыня БДАПГК

Ад рэдакцыі. Рэзкія выказванні А. Астаповіча ў дачыненні да помнікаў гісторыі і культуры можна было б падтрымаць, бо кожнаму з нас, хто заклапочаны захаваннем нашай спадчыны, відавочна: «Закон аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь» не працуе. Але чаму? Колькі б ні шукаў А. Астаповіч вінаватых у варварскім стаўленні да помнікаў, ён іх не знойдзе. І царкоўнікі, якія сайдынгам закрываюць унікальнае драўлянае дойлідства, і кіраўнікі сельскіх гаспадарак, якія знішчаюць археалагічныя помнікі, хутчэй за ўсё нават не ведаюць пра існаванне Закона, патрабаванні якога яны абавязаныя выконваць. Палажэнні Закона ім ніхто не зачытваў і не папярэджваў аб адказнасці.

Практычна ў Беларусі няма сістэмы і адпаведнай структуры аховы помнікаў. Нельга ж прызнаць структурай чалавек дзесяць у самім Міністэрстве культуры ды яшчэ купку людзей у кожнай вобласці, правы якіх цымяна прапісаныя ды канкрэтна не вызначаныя. А падначаленасць іх мясцовым органам улады практычна зводзіць да нуля магчымасці абароны помнікаў ад мясцовых жа руйнавальнікаў.

Дзякуем сп. Астаповічу за яго няўрымслівасць і нейтамаванасць у падыходах да аховы спадчыны, але агонь, які ён скіраваў у адрас Мінкульту, пракуратуры і г.д., трэба было б скіраваць у іншы адрас. У які, усім ясна: да законатворцаў і ўрада. Калі не будзе структуры і сістэмы аховы помнікаў – яны як знішчаліся, так і будуць знішчацца.

Што да царквы ў Малых Мурынах, то, як стала вядома «КГ», нягледзячы на парушэнні тэхналогіі і існуючай практыкі працы з такімі аб'ектамі ўсё ж на мясцовым узроўні робяцца захады па аднаўленні храма паводле падрыхтаванай рэстаўрацыйнай дакументацыі. Як кажуць, дай Бог!

Новае выданне

Нашчадкам для складання радаводаў

На жаль, не так часта з'яўляюцца выданні, прысвечаныя гісторыі Оршы і яе наваколлю. Кніга, пра якую хочацца распавесці, па-свойму ўнікальная. За ўвесь час існавання Занальнага дзяржаўнага архіва ў Оршы, гэта, здаецца, першае навукова апрацаванае выданне дакументаў, якія там захоўваюцца. Па-другое, тэматыка апублікаваных дакументаў зусім нязвычайная. І ўсё гэта – пра кнігу «Частныя і канфесійныя владенія на тэрыторыі Оршанскага і Сенненскага уездаў в начале XX века», выдадзена ў Віцебску. Укладальнікамі яе сталі вопытныя аршанскія архівісты А. Агеева і Т. Лойка.

Кніга адкрываецца грунтоўнай прадмовой, у якой падрабязна праналізаванае сацыяльна-эканамічнае развіццё Аршаншчыны напрыканцы XIX – пачатку XX ст. Тут хочацца прывесці толькі некалькі цікавых лічбаў. Так, Орша займала тады першае месца ў Магілёўскай губерні па колькасці заводаў і фабрык (іх было 20) на душу насельніцтва (адно прамысловае прадпрыемства на 210 чалавек). Праўда, усе яны былі невялікімі. Ужо ў 1923 г. у Оршы налічвалася 171 прадпрыемства. Цікавымі падаюцца і статыстычныя дадзеныя пра нацыянальны склад Оршы. Так, у 1897 г. у горадзе жыло 12,77% рускіх (у 1920 г., калі Орша ўваходзіла ў склад РСФСР, іх ужо стала 46,14%), 28,4% беларусаў (у 1920 г. – 7,45%), 2,34% палякаў (3,28%), 55,3% яўрэяў (41,54%). Для параўнання, сёння ў Оршы жыве 86,96% беларусаў, 8,47% рускіх, іншых – 4,57%.

«Змена формы дзяржаўнага праўлення ў 1917 г., наступныя нацыяналізацыя зямлі і прыродных рэсурсаў, аддзяленне царквы ад дзяржавы прывялі да ліквідацыі прыватнай уласнасці на асноўныя сродкі вытворчасці», – заўважаюць аўтары. Менавіта гэтаму працэсу і прысвечаны сабраныя і апрацаваныя ў зборніку дакументы. Яны ўтрымліваюць характарыстыку прыватных і канфесійных уладанняў на тэрыторыі Аршаншчыны ў пачатку XX ст. і праследжваюць працэс іх ліквідацыі ў першыя гады савецкай улады (1917 – 1930).

Як вядома, нацыяналізацыя памешчыцкай уласнасці адбывалася ў адпаведнасці з Дэкрэтам аб зямлі ад 26 кастрычніка 1917 г., прынятым на II Усерасійскім з'ездзе Саветаў. Як адбываўся гэты працэс, сведчаць апублікаваныя дакументы. З другой паловы 1918 г. меры ў адносінах да былых землеўладальнікаў пачынаюць прымаць выразна рэпрэсіўны характар. Так, 16 кастрычніка 1918 г. адзел земляробства Заходняй Камуны накіраваў ліст адзелу земляробства Віцебскага губернскага выканкама, у якім паведамляецца пра неабходнасць «тэрмінова выселіць усіх памешчыкаў з маёнткаў і заключыць іх у канцэнтрацыйныя лагеры, уладкоўваючы іх прыкладна ў кожным павеце, каб цалкам ізаляваць іх ад вёскі». Адначасова памешчыкі павінны былі быць выселеныя за 150 вёрстаў ад дэмаркацыйнай лініі (нагадаю, што ішла яшчэ Першая сусветная вайна, і

на. Отношение к населению враждебное: смотрит на власть как на временное бандитское засилье, а потому не уплывает, то злоумышленно противится уплывать, сельхознолог. Райисполком ходатайствует об выселении Данилович» (арфаграфія арыгінала захаваная. – В.Л.). Дзіўна, але пастанавілі – «Оставить».

Ёсць у зборніку і дакумент пра не вельмі ўдалы вопыт існавання ў нашым краі ў першыя гады савецкай улады калектывных гаспадарак. Так, у 1919 г. батракамі маёнтка Забалотце была створаная сельскагаспадарчая арцель пад назвай «Волга». Але ўжо і праз год справы ў ёй так і не наладзіліся. «У маёмасных адносинах арцель вельмі бедная...», – адзначаецца ў дакуменце, – і як вынік – «з'явілася „поўная апатыя сяброў (арцелі. – В.Л.) наогул і на вер'е ў калектывізм ў прыватнасці».

Сярод уладальнікаў маёнткаў, што былі нацыяналізаваныя ў 1918 г. (іх лік ідзе на сотні), былі і нашчадкі славутага філамата і лепшага сябра вялікага Адама Міцкевіча Тамаша Зана з Какоўчына (цяпер Сенненскі раён). Яны потым з'ехалі ў Польшчу, а ў 1996 г. ужо іх нашчадкі прыязджалі ў Смаляны на магілы Т. Зана і яго родных, якія знаходзяцца тут на старых каталіцкіх могілках.

На пачатку XX ст. у нашым краі было добра развітае садоводства, пра што сведчаць многія дакументы. У некаторых памешчыцкіх сядзібах меліся аранжарэі з экзатычнымі раслінамі. Так, старшыня школьнага савета Бобрскай школы скардзіўся ў 1919 г. у Сенненскі зямельны адзел аб тым, што авіяцыйны атрад, які размяшчаўся ў маёнтку, «знішчыў адзіную ва ўсім павеце па сваіх памерах (6 – 7 аршынаў) (звыш 4 метраў. – В.Л.) фінікавую пальму, якая была перададзена... школе з аранжарэі тутэйшага памешчыка Барталамея».

У зборніку змешчаныя таксама некалькі ілюстрацыяў культурных пабудоваў і картаў.

Орша якраз была ёю падзелена. Як бачым, стварэнне канцэнтрацыйных лагераў зусім не вынаходства германскіх нацыстаў (што праўда, і большавікі не першапраходцы ў гэтай справе), тым не менш сутнасць усталяванага рэжыму ўжо ясна праследжвалася з самых першых гадоў яго існавання.

У 1925 г. дзейнічала Аршанская акруговая камісія па высяленні былых памешчыкаў. Так, на адным з яе пасяджэнняў было прынятае рашэнне высяліць з хутара Роскі Сялец 70-гадовага двараніна А. Вайніловіча. Нават пры тым, што тры ягоныя сыны служылі ў Чырвонай Арміі. Слухалі і справу аб 44-гадовай мяшчанцы Параскеве Даниловіч, якая жыла на хутары Сафіёўка Талачынскага раёна. «Связь её с границей не выясне-

Падобнае выданне было б вельмі карысным, калі б у нас пачалася рэстытуцыя (вяртанне ўласнасці яе былым уладальнікамі), як гэта адбылося ў некаторых былых сацыялістычных краінах пасля падзення ў іх камуністычных рэжымаў. Але ж у былых савецкіх рэспубліках (за выключэннем краінаў Балтыі) нават, здаецца, гаворкі пра яе ніколі не вялося. Таму інфармацыя аб землеўладальніках спатрэбіцца хаця б іх нашчадкам (якія, спадзяюся, недзе захаваліся) для складання сваіх радаводаў, а іншыя архіўныя звесткі – гісторыкам-краязнаўцам ды ўсім аматарам беларускай даўніны.

Віктар ЛЮТЫНСКІ, выкладчык Аршанскага дзяржаўнага механіка-эканамічнага каледжа, краязнаўца

Дэманстрацыя і мітынг у дзень заключэння Брэсцкага міру (Копысь)

Успаміны аб вайне больш уплываюць на яе ўспрыманне сучаснікамі, чым навуковыя матэрыялы і артыкулы з сухім выкладаннем фактаў, лічбаў, датаў. Супрацоўнікі Бярэзінскай раённай бібліятэкі не адзін год працавалі над стварэннем кнігі ўспамінаў землякоў – сведак ваенных падзеяў. Сабраныя матэрыялы змешчаныя ў раздзелах «Вайна вачыма салдата», «Акупацыя: знак бяды», «Выпрабаваныя агнём», «У рабства ў Германію», «Дзяцінства ў полімі вайны».

Маналогі аб вайне

У нашай бібліятэцы дзейнічае тэатр маналогу «Мая вайна». Напярэдадні 71-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў пранікнёныя маналогі-споведзі пачулі падлеткі і моладзь раённага аздараўленчага летніка «Папараць-кветка», якія паглядзелі на вайну вачыма жанчынаў, сталых людзей, дзяцей. Атрымалася шматгалосе адчуванне вайны.

... Вось юныя бярэзінцы слухаюць расповед вясковага хлопца, які да арміі летам хадзіў басаною, а зімой – у лапцях. Боты яго навучыў надзяваць армейскі старшыня. Салдатаў даймалі вошы, іх набіраліся цэлыя прыгаршчы пад пахай гімнаспёркі, пакуль на другі год вайны не з'явіўся выратавальны сродак – мыла «К», жоўтая смярдзючая паста, у якой кіпяцілі салдацкае адзенне. Простых салдатаў здзіўлялі трафейныя пайкі: плаўлены сырок здаваўся дзівам, яго спачатку прынялі ці то за выбухоўку, ці то за кавалак мыла, пакуль самы смелы з роты не адважыўся пакаштаваць – есці можна, смачна!

Наступны маналог перадаў адчуванні салдата, які апынуўся перад нямецкім танкам «Тыгр», і яго ўрата-

вала «кішэнная артылерыя» – бутэлка з гаручай сумессю. Спазнавальна гучаў аповед вадзіцеля машыны з устаноўкай легендарнага мінамёта «Кацюша», які за 7 – 10 секундаў выпускаў 16 снарадаў вагой па 40 кілаграмаў кожны, за што немцы называлі яго «Сталінскім органам» і «пякельным полымем». Нямецкае камандаванне абяцала ўзнагароду таму, хто захопіць хоць адну ўстаноўку, таму на кожнай машыне знаходзілася выбухоўка – каб не трапіла да ворага.

Пранікнёна гучалі споведзі жанчынаў-франтавічак пра нялёгка салдацкія будні, калі даводзілася кроць ваеннымі дарогамі ў трохпудовых, не па памеры,

ботах. Уразіла знаходліваць дзяўчыны, якая, атрымаўшы занадта вялікае абмундзіраванне, прыстасавала пад спадніцу рэчавы мяшок: лямкі абрэзала, донца распарола, надзела на сябе і падперазалася лямкамі. У маналогох ажывалі жахлівыя ўражанні ад першага забітага; ад ампутаваных рук і ног, якія складваліся ў палымым шпіталі ў звычайны таз; ад недасыпання, калі ў час кароткай перадышкі засыналі на мёртва і нават не чулі, як пацукі рабілі дзяўчатам «манікюр» – абгрызалі скуру на пальцах вакол пазногцяў; пра тое, як навучыліся спаць на хаду: ідучы, трымаліся за рукі, і той, хто быў пасярэдзіне, спаў.

Была агучаная споведзь жанчыны, якая з аднагодовай дачкой хавалася ў падвале разбуранага ў час бамбёжкі дома. Выйшла па ваду – і трапіла ў аблаву, немцы прымусілі яе цэлыя два дні капаць траншэі. Калі жанчына з крывавамі мазалямі на руках прыбегла ў падвал, то ўбачыла мёртвую дачку з

абгрызеным пацукамі тварыкам. З тужлівым адчаем гучаў маналог жанчыны, у якой дзіця просіць «ма-ма, няма», а маці, сама ледзь жывая, шэпча: «Няма, мая родненькая, ні крошкі». Трохгадовы хлопчык крычыць на руках у маці ў пылаючай хаце: «Горача! Мамачка! Гора...» – і крык абрываецца, бо на людзей абвальваецца страх.

Жахам патыхае ад апоўведаў дзяцей вайны: дзяўчынка, якая засталася на ўсю спаленую вёску адна, з чатырма кацянятамі; хлопчыка, якога ледзь не загрызла нямецкая аўчарка; сястрычак, якія прасілі матулю перавязаць іх прастрэленую немцамі ляльку...

Фашысцкія вучоныя падлічылі, што чалавечая цела ўтрымлівае тлушчу дастаткова, каб вырабіць 7 кавалак мыла, вугляроду – каб вырабіць 9 тысячаў алоўкаў, фосфару – каб вырабіць 2,2 тысячы галовак запалак, жалеза – каб вырабіць 1 сярэдніх памераў цвік,

з жаночых валасоў выраблялі марскія канаты, мужчынскімі набівалі матрацы, з жаночых косаў ткалі мешкавіну, рабілі дыванкі для выпірання ног.

На тэрыторыі Беларусі было 14 дзіцячых канцлагаў, дзе ў дзяцей выкачвалі кроў для нямецкіх салдатаў. Усяго ў гады Вялікай Айчыннай вайны вязнямі дзіцячых канцлагаў сталі звыш 35-і тысячаў дзяцей.

Аптымізмам вызначаўся раповед дзяўчыны пра радасную сустрэчу ў вызваленым Мінску салдацкіх эшалонаў з фронту. Яна прыйшла з букетам палых кветак, у сукенцы з мешкавіны, замест гузікаў – фасоліны, абцягнутыя тканінай. Дзяўчына ўзгадала, што на 300-ы дзень вызвалення беларускай сталіцы на рынку з'явілася чырвоная губная памада ў маленькіх цюбіках, падобных на гільзы ад патронаў. Краіна прызвычайвалася да мірнага жыцця, памятачы аб страшнай вайне. Беларусь страціла кож-

кальцыю – каб выбеліць куратнік, вады – каб напоўніць 10-галонную бочку. На гэтых разліках і грунтавалася фашысцкая безадходная тэхналогія вынішчэння людзей, якая практыкавалася ў канцлагерах.

нага трэцяга жыхара, у Беразіно насельніцтва зменшылася ўдвая. Але беларусы высталялі, перамаглі не злосцю і помстай, а любоўю да Бацькаўшчыны – такімі былі заключныя словы імпрэзы.

А тэатр нашай бібліятэкі ў жніўні і верасні ў межах праекта «70 патрыятычных спраў» будзе працягваць свае гастролі ў працоўных калектывах г. Беразіно.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загадчык аддзела маркетынгу Бярэзінскай ЦБ
Фота Ірыны СЯМАШКА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 30

Уздойж: 3. Подзвіг. 8. Кроў. 9. Павел. 10. Націск. 13. Орган. 15. Эльф. 16. Слава. 18. Сказ. 19. Цяга. 21. Імам. 22. Ясна. 23. Хвала. 25. Адна. 27. Пойма. 29. Памяць. 31. Руіны. 32. Шыфр. 33. Барысаў.

Упоперак: 1. Якубоўскі. 2. Бой. 4. Дражэ. 5. Іосіф. 6. Два. 7. Глуша. 11. Ян. 12. Ял. 14. Граната. 17. Аляксеі. 20. Апаратура. 23. Хмары. 24. Ля. 25. Атака. 26. Абцас. 27. Па. 28. Мір. 30. Сын.

Ініцыятыва

Украінскі храм просіць дапамагчы стварыць экспазіцыю пра Зоську Верас

Духавенства праваслаўнага храма свяціцеля Мікалая Цудатворцы ў мястэчку Меджыбожы, які належыць да Хмяльніцкай епархіі Украінскай Праваслаўнай Царквы Кіеўскага Патрыярхату, вылучыла ідэю стварэння храмавай экспазіцыі, прысвечанай беларускай пісьменніцы Зосьцы Верас. Напрыканцы XIX стагоддзя яна была ахрышчана ў гэтым храме. Ініцыятыву падтрымалі епіскап Хмяльніцкі і Каменец-Падольскі Антоній (Махота), а таксама кіраўніцтва дырэкцыі Дзяржаўнага гісторыка-культурнага запаведніка «Меджыбож».

Аб дапамозе ў стварэнні экспазіцыі, прысвечанай Зосьцы Верас (Людвіцы Сівіцкай-Войцік), якая нарадзілася ва Украіне ў сям'і вайскоўца з Гродна, полк якога на той момант кватараваў у Меджыбожы, клірыкі храма і супрацоўнікі запаведніка просяць беларускіх пісьменнікаў, а таксама аматараў беларускай літаратуры, якія могуць ахвяраваць выданні Зоські Верас рознага

часу ў любым стане, а таксама арыгіналы ці копіі артыкулаў аб пісьменніцы. Паведаміць пра жаданне ахвяраваць матэрыялы для экспазіцыі можна ў каментах да тэксту на сайце <http://krynica.info/2015/08/09/ukrainski-khram-prosiddapomagchystvarysehkspozicyyu-ab-zoscy-veras/>.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Дзе варта пабываць

У старажытных Гальшанах (Ашмянскі раён) **29 жніўня** пройдзе **фэстываль сярэднявечнай культуры «Гальшанскі замак»**, які ўжо стаў традыцыйным. Цікава, што шосты фэстываль супаў з шэрагам юбілейных датаў. Мястэчку спаўняецца 735 гадоў. Соф'і Гальшанскай, легендарнай родапачынальніцы каралеўскай дынастыі Ягелонаў, – 610 гадоў. Урэшце, самому замку Сапегаў – 405.

Пачнецца фэстываль на цэнтральнай плошчы ўрачыстаю імпрэзаю з нагоды 735-годдзя заснавання Гальшанаў. Далей тэатралізаванае шэсце рушыць да руінаў замка. А на гэтай сцэне пазней пройдуць выступленні творчых калектываў Ашмянскага і Воранаўскага раёнаў.

На сцэне пры замку адбудуцца тэатралізаваны пралог, спектакль паводле карціны Іераніма Босха і агнявое прадстаўленне ад вулічнага тэатра «Вір» з Мінска, выступленні заслужанага калектыва Рэспублікі Беларусь «Беларускі дзяржаўны акадэмічны музычны тэатр», гуртоў «Літы талер» і «Рава», дуэта «Дзівабор»; танцавальны калектыв з Мінска «Soleil» правядзе май-

стар-клас па сярэднявечных танцах. На пляцоўцы «Рыцарскі стан» запланаваны прадстаўленне з удзелам ваенна-гістарычных і рыцарскіх клубаў з Навагрудка, Ліды, Гродна, Мінска ды іншых гарадоў краіны, а таксама – конны турнір, тэатралізаванае коннае шоу «Гісторыя рыцара» аб падзеях на памежных землях Вялікага Княства Літоўскага (пакажа мінскі конна-спартыўны клуб «Залатая шпора»), турнір лучнікаў і вядома ж – масавыя паядынкі рыцараў – бугурты.

Запланаваная таксама праца пляцовак «Запрашаем у гульні» (са славянскімі адзінаборствамі, майстар-класам хадзьбы на старадаўніх хадулях), «Горад майстроў» (з сувенірамі і майстар-класамі па дэкаратыўных відах народнай творчасці, традыцыйных для пэўнага рэгіёна), «Іпадром» ды дзіцячая пляцоўка.

Як бачым, кожны цікаўны знойдзе заняткаў на свой густ, а то – і сам прымерыць рыцарскі рыштунак. Застаецца толькі даехаць. Арганізатары свята сярэднявечнай культуры і «Краязнáучная газета» запрашаюць сустрацца ў старажытным мястэчку.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Царкоўнае краязнаўства

(Заканчэнне. Пачатак у № 30)

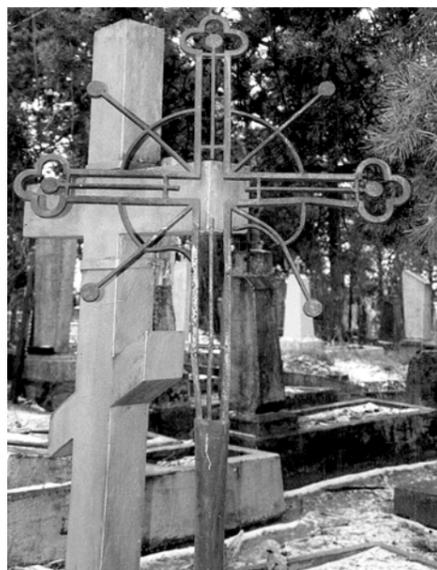
Вельмі цікавы матэрыял удалося знайсці пра а. Фабіяна Малішэўскага. У 1935 годзе ў Львове ўбачыла свет кніга «Его преосвященство Отец Фабіан из Пшемьсля Малишовский. Доминиканец. 1583 – 1644». Выйшла яна ў выдавецкай суполцы айцоў дамініканцаў у перакладзе з польскай мовы на рускую.

Нарадзіўся Фабіян у Пшэмыслі ў 1583 годзе і таму некаторыя з гісторыкаў звалі яго Фабіянам Пшэмыскім. Уступіў ён у дамініканскі ордэн у Львове, у касцёле Божага Цела прыняў манаства 17 траўня 1602 года. Дзякуючы выдатным прамоўніцкім здольнасцям прыцягваў натоўпы слухачоў у львоўскіх касцёлах, у якіх прапаведаваў слова Божае, і таму ён стаў галоўным прапаведнікам. У 1628 годзе ён атрымлівае самую высокую ступень у ордэне – магістра святой тэалогіі, а ў 1629-м упершыню атрымлівае месца ў Стоўбцах, але служыць нядоўга.

У 1640 годзе ён вяртаецца сюды. Жыве ў невялікай келлі, якая, як ластаўчына гняздо, прыхінулася да касцельных сценаў. Разам з фундаментам будзе цагляную святую з упрыгожанымі каменнымі алтарамі і разнастайным убраннем святых выяваў. Адсюль ён адпраўляецца ў працяглыя місіянерскія вандраванні. Памёр а. Фабіян 12 жніўня 1644 года.

Людзі прыходзілі да яго магілы, маліліся, прасілі аб нечым сваім, і ён дапамагаў ім з нябёсаў. І такіх выпадкаў помачы было вельмі шмат.

Так паўстаў спіс цудаў і літасцяў, зафіксаваных у 1742 – 1757 гадах. У гэтай «Кнізе жыцця» адзначаліся незвычайныя дзеянні а. Фабіяна. Усе яго цуды запісваліся ў прысутнасці ксяндза і сведак і часта пацвярджаліся прысягай апошніх.

Касцёльны крыж

Святы дамініканец ратаваў ад дызентэрыі, зубнога болю, паралічу, нервовых захворванняў, але аслабіў ад каўтуна. Цудадзейнасцю вызначаўся і абраз айца Фабіяна, на якім ён быў паказаны ў аблоках у атачэнні анёлаў. Яшчэ ў 1744 годзе Менскі сеймік звярнуўся да віленскага біскупа з прапановай аб кананізацыі Фабіяна Малішэўскага. Спраба не дайшла да завяршэння, аднак мясцовае шанаванне яго трупны працягвалася і пасля закрыцця кляштара, да перабудовы касцёла пад царкву. 14 сакавіка 1867 года труна з целам Фабіяна Малішэўскага была перазахаваная на могілках. У лістападзе 1922 года месца пахавання было адшуканае, рэшткі пакладзеныя ў новую труну і вернутыя ў адноўлены касцёл.

12 траўня 1868 года архіепіскап Мінскі і Бабруйскі Міхаіл асвяціў храм як царкву Марыі Магдалены.

Абраз, які захаваўся пасля руйнавання касцёла

Святаром быў прызначаны Данііл Смоліч. Царква праіснавала да пачатку 1920-х гадоў. У 1921 годзе яе адрэстаўравалі, і ў гэтым жа годзе будынак быў нанова асвечаны ў імя св. Казіміра. У канцы 1940-х гадоў касцёл быў зачынены.

Праваслаўная царква Св. Марыі Магдалены

На жаль, нашчадкі, што згубілі радавую памяць, зацемянены розумам, не збераглі яе – рэдкая святыня была разбураная ўжо ў нашыя дні. Як сумна і балюча думаць, што на нашых вачах, нікога не спытаўшы, знішчылі гэты рукатворны цуд.

Святлана АДАМОВІЧ, г. Стоўбцы

Перш чым пісаць успаміны пра сваіх настаўнікаў, якія працавалі ў Язненскай сямігадовай школе «пры першых саветах» і ў час нямецкай акупацыі, я хачу пару словаў напісаць пра само мястэчка Язна. І пачну з таго часу, дакуль сягае мая памяць.

Да верасня 1939-га...

Мястэчка Язна былога Дзісенскага павета (цяпер вёска ў Мёрскім раёне) ляжыць на ўсходніх берагах азёраў Вялікае і Малое Язненскае, якія паміж сабою злучаныя невялічкай безназоўнаю рэчкай. Мясцовасць вельмі маляўнічая, але прыкметных гістарычных адметнасцяў няма; хіба толькі за 3 км ад Язны на скрыжаванні дарог Глыбокае – Дзісна – Язна знаходзіцца так званая Каралеўская карчма. Цяпер гэта звычайны дамок дарожнай службы. Назва, кажучы, па-

ходзіць ад таго, што тут пад час бітвы за Полацк супраць маскоўцаў адпачываў сам Сцяпан Батура. З паўднёвага берага малага

возера знойдзена старажытнае гарадзішча днепра-дзвінскай культуры III – IV стагоддзяў нашай эры. Былі праведзеныя раскопкі і выяўленыя рэшткі жылля, розныя старажытныя прылады і ўпрыгожанні таго часу. Цікава, што жыхароў, якія мелі свой хутар каля гэтага месца і насілі прозвішча Шчарбіцкія, усе мясцовыя жыхары называлі «князямі». Яны былі прыгожыя і статныя. Наогул, нешта было ў іх такое, што вылучала сярод іншых. Усе яны даўно памерлі, толькі адна «князьёўна» (ёй ужо блізу 90 гадоў) жыве ў Полацку. Па мужу яе прозвішча Ляўковіч, яна маці выдатнага мастака Міхася Ляўковіча.

За польскім часам Язна была гмінай на чале з панам войтам і яго памочнікамі. Быў пастарунак і паліцыянт, які наглядаў за

парадкам. Працавалі пошта, аптэка, меўся фельчар, які лячыў ад усіх хваробаў. Кожную сераду праходзілі кірмашы. Вялікай папулярнасцю карысталася пажарная ахова. У ёй служылі не толькі хлопцы, але і дзяўчаты. Мелі яны прыгожую сінюю форму і бліскучыя шлемы. У іх быў духавы аркестр, гадзінамі займаліся мастацкай самадзейнасцю, ставілі беларускія п'есы. Помніцца пастаноўка «Збянтэжаны Саўка», якая вельмі падабалася мясцоваму люду.

У мястэчку было з дзясяткаў яўрэйскіх крамаў. Вельмі багатых яўрэяў не было, больш сярэдняга дастатку. Але ж яны маглі вучыць сваіх дзяцей хто на лекараў, хто на адвакатаў. Былі і зусім бедныя, але паколькі жылі кагалам, то багацейшыя дапамагалі бяднейшым, якія звычайна мелі шмат дзяцей. Наогул жа людзі жылі беднавата, бо акрамя зямлі не было дзе зарабіць грошы, а зямлі было мала. Калі ж гаспадары былі рупнымі, то яшчэ нічога, а калі ленаваты ці меў вялікую сям'ю, то часам і хлеба не ставала.

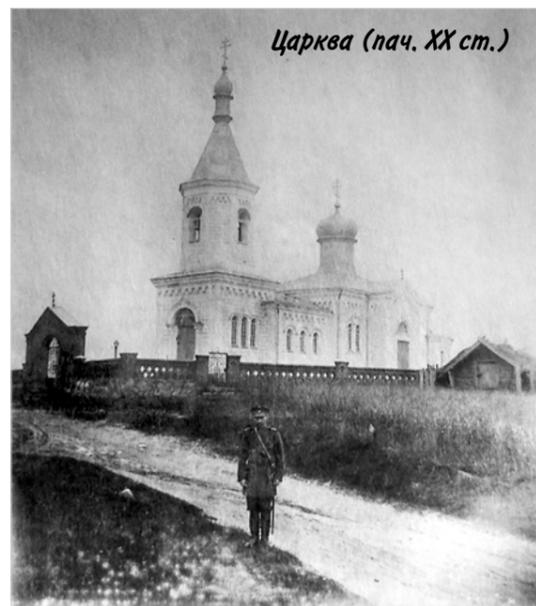
Большасць тутэйшага насельніцтва праваслаўныя. Нездарма тут праз кожныя 10 – 20 км пабудаваныя тыповыя цэрквы з тыповай расійскай цыбулінай наверх. Але асаблівых

нас зрабіць палякаў, насіла яго імя. Гэта быў вялікі драўляны будынак у форме літары «П» з бляшаным дахам, спартыўнай залай і кватэрай для дырэктара. Казалі, што такіх школаў было пабудавана роўна сто і ўсе на «крэсах усходніх» дзеля хутчэйшага апалачвання мясцовага люду. Настаўнікамі былі палякі, і нават чанне ішло выключна па-польску. Пра Беларусь тут не было ніякай згадкі. Усіх вучняў прымушалі размаўляць толькі на польскай мове. Былі створаныя дзіцячыя арганізацыі «гарцэжы» і «стпальчыкі». Усё ішло да таго, каб зрабіць з нас палякаў. Але гэта дрэнна ўдавалася, бо ў наваколлі палякаў і нават каталікоў было вельмі мала. На ўроках размаўлялі толькі па-польску, а на перапынках і дома па-свойму. У той час не было тэлебачання, мала ў каго радыё, амаль ніхто не выпісаў прэсу, таму зрабіць з нас палякаў было вельмі цяжка. У дні дзяржаўных святаў, на 3 мая (дзень Канстытуцыі) і 11 лістапада (дзень Незалежнасці), у Язне адбываліся «дэфіляды». Ішлі школьнікі, «ужэнднікі» (чыноўнікі), пажарныя, а таксама ваенныя памежнікі з недалёкай заставы.

Звычайна святар выходзіў з царквы пры поўных рэгаліях, асвятляў і маліўся каля помніка Пілсудскаму.

Магчыма, ён і меў рацыю, калі так стараўся, бо ўсё ж тут пачуваў сябе ў бяспецы і жыў надрэнна. А вось ксёндз нічога не рабіў. Праўда ці не, людзі казалі, што ксёндз не моліцца таму, што ў Пілсудскага жонка яўрэйка.

Касцёл у Язне быў невялікі, перабудаваны з панскага дома. У 1939 годзе большавікі з яго зрабілі клуб. Недалёка ад Язны, у вёсцы Курывавічы, была панская сяканфліктаў паміж людзьмі розных канфесіяў не было, жылі памяркоўна. На самым прыгожым і высокім месцы стаяла праваслаўная царква. Службу ў ёй вёў протаіерэй Філіп Лузгін. Ён уцёк з Усходняй Беларусі ад бальшавікоў, а дзеці засталіся там. Некаторы час бацька перасылаў ім грошы і, відаць, зрабіў тым дрэнную паслугу, бо хутка ад іх перасталі прыходзіць весткі. Паўна, за сувязь з заганіцай іх выслали ў далёкі край.

Непадалёк царквы на цэнтральным пляцы быў усталяваны помнік Юзафу Пілсудскаму, магчыма таму, што ў Язне была пабудаваная школа, якая, каб з

дзіба. Гаспадар, пан Мурашоў, меў блізу 100 га зямлі, быў добрым і справядлівым чалавекам. Увесь час даваў сродкі для школьных абед, дапамагаў суседзям і нават фінансаваў бедных, але здольных для вучобы ў гімназіі, вучняў. Як толькі прышлі саветы, яго зараз жа арыштавалі, адвезлі ў страшную Беразвецкую (Глыбоцкую) турму. Ён там не перанёс здэкаў, што над ім чыніла НКВД, і закончыў жыццё шлях страшнай смерцю – усунуў галаву ў палаючую печ...

За польскім часам я закончыў 5 класаў.

Антон ФУРС

(Заканчэнне будзе)

Касцёл Маці Божай Вострабрамскай (1930-я гг.)

Абрады і звычай Дзісеншчыны

Нарадзіны

Да цяжарнай жанчыны ўся сям'я і суседзі ды прыяцелі адносіліся з пашанай; у большых сем'ях кожны стараўся ёй дапамагчы і заступіць¹ у цяжкой сялянскай працы. Калі ж надыходзіла ейная пара радзіць, дык усе сямейнікі стараліся знайсці сабе занятак наводні, а ў хаце заставаліся толькі старыя і часамі муж, які выконваў абавязкі пасыльнага. Па дапамогу да акушэркі звярталіся вельмі рэдка, ды і праўду сказаўшы, акушэрак было вельмі мала: у некаторых месцах прафесійна вышкеленых акушэрак было ўсяго адна або дзве на воласць. Часамі клікалі доктара, але гэта здаралася, калі роды былі вельмі цяжкія або здараўся нейкі нешчаслівы выпадак. Да радзікі папросту клікалі бабу – старэйшую жанчыну, якая зналася на гэтых справах, умела бабіць дзяцей. А ў кожнай мясцовасці было іх заўсёды некалькі – лепшых і горшых. Паслей, на хрэсьбінах, бабы займалі таксама адпаведнае ганаровае месца.

Некалькі дзён пасля нарадзінаў сваячкі, суседкі ды прыяцелькі радзікі ішлі да яе ў адведкі; яны прыносілі падарункі, а іх за гэта частавалі. Звычай адведнікі збіраліся ў грамадкі па некалькі жанчын, але ніколі не заседжваліся доўга. Незамужнія дзяўчаты – сяброўкі радзікі – прыходзілі ў адзіночку і нібы ўкрадкам прыносілі скрамнейшыя падарункі. Мужчыны ў адведкі не хадзілі, але некаторыя, ведаючы, што ў таварыстве маладзіц змогуць выпіць чарку, часамі спакушаліся на гэта, затое пазней шкадавалі свайго неразважнага кроку, бо сябры пыталі іх, ці ім давялося аблізаць пуп, або абзывалі іх пупалізамі. У часе адведкаў ад пачатку і да канца прысутнічала баба, пазней яна з бацькам дзіцяці запрашала на хрэсьбіны.

Хрэсьбіны

З хрэсьбінамі доўга не цягнулі, бо лічылася вялікім грэхам для бацькоў і наагул радні, калі б, не дай Бог, дзіця памерла нехрышчонам. У некаторых месцах існаваў нават звычай, пераняты ад каталікоў, што ў наглых выпадках з прычыны адсутнасці святара дзіця хрысцілі ад вады. Такое хрышчэнне мог выканаць кожны мужчына – хрысціянін з добрымі паводзінамі. У гэтым выпадку абрад хрышчэння мог выканаць бацька, дзед ці нават брат.

Запрашаліся на хрэсьбіны толькі тыя сем'і, з якіх хтосьці быў у адведках; большасць, аднак, ішла без запросінаў. У хрэсьбінах не бралі ўдзелу нежанатыя і незамужнія, хіба што яны былі хроснымі бацькамі. На хрэсьбіны звычайна запрашаў бацька нованароджанага ў таварыстве бабы; прыйшоўшы ў хату, запрашальнікі хутка віталіся і гаварылі:

– Просім на хрэсьбіны. Прыязджайце, прыхадзіце, падарункі прынасіце, але дзяцей не бярыце, лепш пад печ пасадзіце і ступай закатаце!

Пачуўшы адказ, яны хуценька выходзілі; прычынай такой спешкі было тое, што калі запрашальнікі на хрэсьбіны спяшаюцца, то і хрэснік будзе хуткі да ўсялякай працы. Запрашальнікі ніколі не частавалі. Хрэсьбіны назначаліся на нядзелю або іншае свята, але ніколі не на першы дзень Вялікадня або Калядаў і не на дзень, калі паміналіся памерлыя. Кумы – хросныя бацькі – бралі малае ды ехалі або ішлі з ім у царкву. З імі мог ехаць таксама і хтосьці з радні, але ніколі бацькі. Імя для малага выбіралі загадзя, але бывала, што святар сам даваў каляндарнае імя.

Ідучы на хрэсьбіны, жанчыны неслі невялічкія падарункі для радзікі і нованароджанага, а таксама па вялікай місе пшанічных бліноў, падсмажаных на масле ды густа пасыпаных цукрам. Баба ж са свайго боку пякла на яйках і масле падсушаныя салодкія цестачкі, называныя чамусьці бабінай кашай. У часе бяседы маглі спяваць, але не маглі танцаваць.

Васіль СТОМА

Працяг тэмы. Першыя публікацыі гл. у № 46 за 2014 г. і №№ 1, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 24, 26 за 2015 г. Друкуецца з захаваннем асаблівасцяў аўтарскай мовы.

¹ Заступіць – тут: замяніць, падмяніць.

«Матуліна хата»

Так называецца тэатр фальклору пры Тэрытарыяльным цэнтры сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Маскоўскага раёна г. Мінска.

Вось ужо тры гады самадзейныя артысты радуюць абрадавымі дзеяннямі, песнямі, танцамі, інтэрмедыямі глядачоў у бібліятэках, парках, на святах горада, канцэртах для інвалідаў, ветэранаў вайны і працы. Удзельнічае калектыў і ва ўсіх мерапрыемствах сацыяльнага цэнтры.

Кожная праграма пачынаецца песняй аб самым дарагім чалавеку – маці:

*Родны прытулак, матуліна хата,
Родны з дзяцінства парог,
Ты выпраўляла, ты сустракала,
Нізкі табе, дарагая, паклон.*

*Маці, матуля, мама –
Слова няма даражэй.
Маці, матуля, мама,
Ты ўсіх на свеце мілей.*

У тэатры ўдзельнічаюць шмат тых, хто ўжо выйшаў на пенсію, але душы іх просяць мастацтва. Рыгор Кляйко – харэограф і спявак, салістка Кацярына Пяршлевіч часта спявае разам з унучкай дзевяцікласніцай Таццянай, цудоўнае трохгалоссе сясцёр Альвіры, Марыі, Таццяны Корбутаў не пакідае абыякавым ніводнага слухача. Чыталніца баек, вершаў (яна ж і пярэдня) – Зоя Швец, танцор-балагур, сатырык – студэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Уладзімір Фалітарык, арыгінальны музы-

ка на дудачцы, лыжках, бубнах – Міхась Басаў. А вось без каго нельга абысціся, дык гэта без улюбёнага ў гармонік Аляксандра Драніча, якога ўсе артысты называюць «наш канцэртмайстар» і які прыязджае на рэпетыцыі з Капыля.

Дзякуючы дырэктарцы сацыяльнага цэнтры Алене Дзя-

мідавай нам выдзелілі добры пакой, аформлены пад матуліну хату.

Хто хоча проста паспяваць песні нашых продкаў, прыходзьце да нас у «Матуліну хату» – куточак беларускасці.

*Мікола КОТАЎ,
мастацкі кіраўнік тэатра
фальклору «Матуліна хата»
Фота Аляксандра КУЛІКОВА*

«Выходивший до революции научный журнал «Известия русского географического общества» в выпуске 4-м за 1904 год поместил на своих страницах «Предварительный отчёт об исследовании озера Балхаш летом 1903 года», автором которого был известный учёный Л.С. Берг, который счёл нужным печатно «принести от имени экспедиции глубокую благодарность» ряду лиц. В отчёте, в частности, упоминается, что «ветеринарный врач М.В. Кутков в Илийске и секретарь Семиреченского комитета В.Е. Недзвецкий оказали нам неоценимые услуги при снаряжении экспедиции, за что пользуемся случаем принести им сердечную признательность».

Акрамя гэтага паведамлення ў Цэнтральным дзяржаўным архіве Казахстана захоўваецца справа «Об оказании содействия экспедиции в Семиреченскую область», у якой былі невядомыя раней даследчыкам лісты Л. Берга Нядзвецкаму, напісаныя пад час экспедыцыі. У іх Берг дзеліцца сваімі навуковымі назіраннямі і папярэднімі высновамі, паведамляе пра ход экспедыцыі. Лісты падрабязна расказваюць пра бескарыслівую дапамогу, якую аказваў даследчыку

Нядзвецкі. Без яе малады вучоны наўрад ці змог бы за адзін год плённа правесці даследаванні.

Трэба сказаць, што калі цягам 1903 года Берг звяртаўся да Нядзвецкага, то пасля ён сам пачынае аказваць таму не менш важныя паслугі. І ў тым, што сямірэчанскі музей у Алма-Аце

цэлярыстам з заробкам 10 рублёў у месяц. Толькі ў канцы года ён атрымаў месца справавода ў канцэлярыі губернатара з заробкам 125 рублёў.

Улетку 1884 года Уладзіслаў Яфімавіч перавёўся ў Сямірэчанскае абласное праўленне на пасаду юрыста. Горад Верны (Алма-Ата), а пазней і ўсё

рэдкасцю, не ў поўнай колькасці яны сабраныя ў рэспубліканскай бібліятэцы, адной з багацейшых у Казахстане. Асобныя нумары захоўваюцца ў бібліятэках Ташкента, Ашхабада, Самарканды, у розных гарадах Паволжа, Урала і Заходняй Сібіры.

Цікавасць Уладзіслава Яфімавіча

Сямірэчанскі краязнаўца

стаў багацейшы на экспанаты, ёсць заслуга і Л. Берга. Ён кансультаваў Нядзвецкага, дапамагаў набываць прылады і кнігі і, галоўнае, стаў пасярэднікам у яго знаёмстве з вядомымі зоолагамі таго часу. У архіве захоўваюцца лісты да Нядзвецкага такіх навукоўцаў, як П. Сямёнаў-Цян-Шанскі, М. Насонаў, М. Сіязяў, А. Скорыкаў. Усе яны прасілі Нядзвецкага даслаць ім калекцыі ці асобныя экзэмпляры жукоў, бабачак, рыбаў, насякомых.

Нядзвецкі бескарысліва выконваў іх просьбы. Не будучы спецыялістам, ён часта не мог вызначыць від прадстаўнікоў сямірэчанскай фаўны, таму збіраў свае знаходкі ў двух экзэмплярах: адзін – для сямірэчанскага музея, другі – для навукоўцаў з просьбай даслаць яму апісанне знойдзенага. Гэта была плата за працу. Такім чынам, прадметы музея ў Алма-Аце з'яўляюцца вынікам калектыўнай працы Нядзвецкага і вучоных ва ўніверсітэцкіх гарадах Расіі.

Уладзіслаў Нядзвецкі нарадзіўся ў 1856 годзе ў дробнамайтковай шляхецкай сям'і ў Магілёўскай губерні. У апошніх класах гімназіі хлопец асірацеў, на казённую стыпендыю скончыў юрыдычны факультэт Казанскага ўніверсітэта ў лютым 1882 года. Яго накіравалі ў Омск ў распараджэнне галоўнага ўпраўлення Заходняй Сібіры, дзе з-за адсутнасці вакантнай пасады юрыста Нядзвецкага прызначылі малодшым кан-

Сямірэчча спадабалася яму, ён зацікавіўся гісторыяй, прыродай і застаўся там назаўсёды. У вольны ад службы час хадзіў на экскурсіі ў ваколіцах горада, збіраў калекцыі бабачак, жукоў, складаў гербарый дзікіх і культурных раслінаў. Свае калекцыі Нядзвецкі дарыў навукова-краязнаўчым установам: музеям, батанічным садам, заалагічным кабінетам навучальных устаноў. Вось што пісалі яму:

«Многоуважаемый Владислав Ефимович! На днях в музей получен от Вас большой усащ, и весьма интересный. Однако при нём никакой этикетки не оказалось, и я не знаю, откуда он происходит. Очень обяжете сообщением, где и как Вам удалось добыть эту любопытную рыбу. Искренне уважающий вас Л. Берг».

Сямірэчанскія ўлады скарыстоўвалі веды Уладзіслава Яфімавіча – даручылі вывучаць стан садовай і паляводчай гаспадаркі вобласці, збіраць статыстычныя дадзеныя, прызначылі загадчыкам склада насеннага фонду і сельскагаспадарчага інвентару і адначасова – сакратаром статыстычнага камітэта Сямірэчанскай вобласці. Вакол Уладзіслава Яфімавіча збіраліся зацікаўленыя людзі горада Вернага.

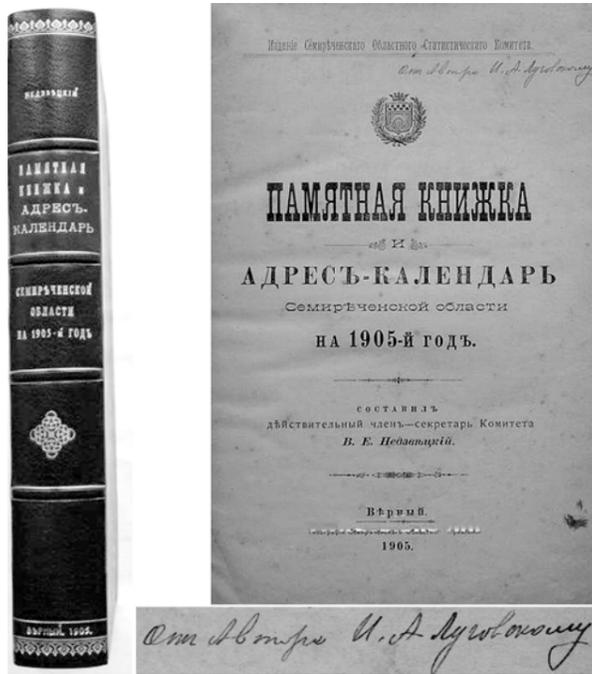
Нядзвецкі быў укладальнікам і рэдактарам зборнікаў гаспадарчых і навукова-папулярных артыкулаў, якія штогод выдаваў кніжкамі пад назвай «Адрес-календарь» або «Памятные книжки Семиреченской области». Гэтыя выданні цяпер з'яўляюцца бібліяграфічнай

да гісторыі Сямірэчча праявілася ў тым, што ён знаходзіў старажыхароў і запісваў успаміны. Частка іх ацалела і захоўваецца ў рэспубліканскім архіве галоўнай бібліятэкі Казахстана. У 1910 годзе Нядзвецкі выдаў кнігу «Узун-Агачское дело», пры стварэнні якой выкарыстоўваў друкаваныя крыніцы, архіўныя матэрыялы і расповеды відавочцаў 1860 года. Гэтае выданне таксама з'яўляецца рэдкасцю.

У Нядзвецкі памёр напрыканцы 1920-х гадоў. Яго асабісты архіў і бібліятэка, дзе былі сабраныя амаль усе кнігі па Сярэдняй Азіі і Казахстане за 1885 – 1917 гады, перайшлі да малодшай дачкі Веры. Яна жыла ў Алма-Аце яшчэ ў 1950-я гады, а спробы мясцовых краязнаўцаў адшукаць яе новы адрас не далі вынікаў.

*Вячаслаў
АФАНАСЬЕЎ*

Жнівень

26 – Арцімовіч Анатоль Яфімавіч (1940, Вілейскі р-н), скульптар, адзін з стваральнікаў Кургана Славы і мемарыяльнага комплексу Брэсцкай крэпасці-героя (цэнтральны ўваход), аўтар шэрагу помнікаў гістарычным асобам, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1998) – 75 гадоў з дня нараджэння.

26 – Клімковіч Святлана Міхайлаўна (1935, Мінск – 2001), пісьменніца, крытык, перакладчык, драматург, аўтар лібрэта оперы «Дзікае паляванне караля Стаха» паводле апавесці У. Караткевіча – 80 гадоў з дня нараджэння.

27 – Піскун Юрый Аляксандравіч (1955, Мінск), мастак, аўтар тэматычных карцінаў, партрэтаў, пейзажаў, мастацтвазнаўца, гісторык беларускага мастацтва – 60 гадоў з дня нараджэння.

27 – Чапскі Карл Эмерыкавіч (Кароль Ян Аляксандр; 1860, Дзяржынскі р-н – 1904), дзяржаўны дзеяч, гарадскі галава ў Мінску, намаганямі якога ў горадзе адкрытыя трамвай-конка, электрастанцыя, тэлефонная станцыя агульнага карыстання, праводзілася добраўпарадкаванне горада, – 155 гадоў з дня нараджэння.

28 – Белавусаў Павел Кірылавіч (1915, Украіна – 1980), скульптар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 100 гадоў з дня нараджэння.

28 – Вышэйшая Духоўная Семінарыя Гродзенскай дыяцэзіі Рымска-каталіцкага Касцёла ў Рэспубліцы Беларусь (Гродна; 1990), вышэйшая навучальная ўстанова, заснаваная першым апостальскім адміністра-

тарам біскупам Т. Кандрусевічам, – 25 гадоў з часу заснавання.

28 – Дарашэвіч Фёдар Іванавіч (1905, Камянец – 1986), жывапісец, аўтар тэматычных карцінаў, пейзажаў, партрэтаў – 110 гадоў з дня нараджэння.

28 – Мартынаў Георгій Раманавіч (1925, Расія – 2004), артыст балета, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

29 – Дамброўскі Ян Генрык (1755, Польшча – 1818), польскі ваенны дзеяч, генерал ад кавалерыі, удзельнік баёў на тэрыторыі Беларусі ў Айчынную вайну 1812 г. – 260 гадоў з дня нараджэння.

29 – Пракаповіч Антон Вікенцьевіч (1935, Івянец), майстар мастацкай керамікі – 80 гадоў з дня нараджэння.

29 – Рыжкова Ганна Паўлаўна (1925, Сенненскі р-н – 1993), артыстка эстрады, заслужаная артыстка Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

29 – Талачынскі гісторыка-краязнаўчы музей (Талачын; 1985) – 30 гадоў з часу заснавання.

30 – Сенненскі гісторыка-краязнаўчы музей (Сянно; 1995) – 20 гадоў з часу заснавання.

30 – Ямпольскі Анры Барысавіч (1935, Мінск), адзін з буйнейшых прадстаўнікоў беларускага скрыпачнага мастацтва 2-й паловы XX ст. – 80 гадоў з дня нараджэння.

31 – Янка Казека (Іван Дарафеевіч; 1915, Кіраўскі р-н – 2000), крытык, літаратуразнаўца, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1976) – 100 гадоў з дня нараджэння.

Добры прыклад лепшы за сто словаў

З 17 жніўня па 30 верасня ў краіне праходзіць прымеркаваная да пачатку навучальнага года акцыя «У цэнтры ўвагі – дзеці!»

У Мінску яна будзе ладзіцца ў тры этапы. Пад час першага (з 17 па 31 жніўня) акцыя пройдзе ў буйных гандлёвых цэнтрах, універмагах, школьных кірмашах і крамах, што спецыялізуецца на продажы тавараў для дашкольнай і школьнай. Там ратавальнікі раскажуць аб прычынах узнікнення надзвычайных сітуацыяў і аб правілах паводзінаў пад час пажараў, раздадуць календары і брашуры з нумарамі тэлефонаў экстранных службаў. Таксама ў крамах можна будзе пабачыць адзенне пажарных, вогнетушыцелі і аўтаномныя пажарныя апавяшчальнікі.

На другім этапе (з 1 па 15 верасня) акцыя пройдзе ў агульнадукацыйных установах. Супрацоўнікі МНС зладзяць прафілактычныя гутаркі з настаўнікамі па папярэджанні пажараў, надзвычайных сітуацыяў і дзіцячага траўматызму, раскажуць пра правільныя дзеянні ў экстрэмальных сітуацыях, а таксама правядуць конкурсы, віктарыны і гульні.

На трэцім этапе (з 16 па 30 верасня) акцыя пройдзе ў дашкольных установах. Ратавальнікі пакажуць дзецям тэатралізаваныя прадстаўленні і прадэманструюць мультфільмы. З бацькамі супрацоўнікі МНС правядуць прафілактычныя размовы, а з педагогічнымі работнікамі – інструктажы.

Акцыя «У цэнтры ўвагі – дзеці!» ладзіцца штогод, яе мэта – прыцягнуць увагу грамадскасці да праблемы траўматызму і гібелі дзяцей, якіх пакінулі без догляду, ды пад час пажараў. Акцыя дазволіць завастрыць на гэтым увагу дарослых і нагадаць дзецям элементарныя правілы пажарнай бяспекі.

*Цэнтр прапаганды і сацыяльна-культурнай дзейнасці
Мінскага гарадскога ўпраўлення МНС*

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НЕАКЛАСІЦЫЗМ (заканчэнне артыкула). У 1910–1920-я гг. класічныя формы і лаканізм проціпастаўляліся фармальнаму дэкору ў архітэктуры эклектыкі і «мадэрна». У 1930-я гг. прыём пашыраўся ў архітэктуры Італіі і Германіі ў стварэнні велізарных збудаванняў, што мусілі ашаламляць чалавека і служылі мэтам прапаганды фашысцкай ідэалогіі. З канца 1950-х гг. развіваўся пераважна ў архітэктуры

ЗША (т.зв. неакласіцызм 1960-х гг.). Яму ўласцівае спалучэнне некаторых кампазіцыйных прыёмаў класіцызму з формамі, што адпавядалі найноўшым канструкцыям. Прынцыпы неакласіцызму знайшлі адлюстраванне ў савецкай архітэктуры 2-й пал. 1930–1950-х гг.

У беларускай архітэктуры вядомы з 1910-х гг. Будынкі вызначаліся імпазантнасцю аблічча, высокім прафесійным майстэрствам будаўнічых працаў. Значны ўплыў на развіццё зрабіла творчасць мінскіх архітэктараў С. Гайдукевіча і Г. Галя, паводле праектаў якіх пастаўленыя найбольш значныя будынкі Мінска: будынак таварыства сельскагаспадарчай страхавой кампаніі і даходны дом па вул. К. Маркса, 30 (абодва 1913, арх. Галя), даходны дом па вул. Савецкай, 20 (не збырагся, 1913, арх. Гайдукевіч), мінскія жылыя дамы (вул. Савецкая, 17, 19).

Прынцыпы неакласіцызму, у якіх творча выкарыстаныя кампазіцыйныя прыёмы архітэктуры класіцызму, выявіліся ў культурных (Моладаўская капліца, драўляная Пакроўская царква ў г. Жабінка і інш.) і мемарыяльных (мемарыяльныя капліцы ў в. Салтанаўка Магілёўскага р-на, 1914, арх. К. Міхайлаў; в. Мілавіды Баранавіцкага р-на і інш.) збуда-

ваннях. У канцы 1920-х гг. неакласіцызму ўласцівыя строгія класічныя формы ў спалучэнні са сродкамі кампазіцыі архітэктурнай спадчыны (будынкі банкаў у Брэсце, 1926–1928; Баранавічах, 1926–1929, абодва арх. С. Філасевіч).

НЕАЛАГІЗМЫ (ад неа... + грэч. logos слова) – словы або спалучэнні словаў, утвораныя для абазначэння новых прадметаў, паняццяў і з’яваў аб’ектыўнай рэчаіснасці. Шмат неалагізмаў узнікла ў беларускай мове пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі адбыліся карэнныя гістарычныя змены ў грамадскім, эканамічным і культурным жыцці беларускага народа («акцябраты», «калгас», «селькор», «сельсавет», «стаханавец», «суботнік», «трактар», «шматтыражка» і інш.). Многія новыя словы цягам дзесяцігоддзяў страцілі адценне свежасці і навізны, сталі агульнаўжывальнымі («гасравет», «камсамол», «піянерважаты», «Краіна Саветаў», «народны кантроль» і інш.); некаторыя перайшлі ў разрад гістарызмаў («валыканком», «камбед», «лікбез», «нэп», «харчразвёрстка» і інш.). Пазней у нашай мове з’явіліся словы «акванаўт», «акрылан», «галаграфія», «гідробус», «касмабачанне», «луніт» і інш. У час новых камунікацыйных і лічбавых тэхналогіяў (канец XX – пач. XXI ст.) у беларускую мову прыйшоў шэраг словаў, каб абазначыць паняцці, звязаныя з лічбавай тэхнікай («камп’ютар», «жосткі дыск», «флэшка», «інтэрнэт», «смартфон», «манітор» і інш.). Вялікая колькасць словаў прыходзіць з англійскай мовы праз рускую («менеджар», «дыджэй», «прадзюсар», «мерчэндайзер», «ме-

сыдж» і інш.) і часцяком дублюе словы, адпаведнікі якім ёсць у нашай мове. Шырокія магчымасці радыё, тэлебачання, друку ды інтэрнэту садзейнічаюць надзвычай хуткаму засваенню сучасных неалагізмаў, іх паўсюднаму замацаванню і пашырэнню ў большасці стыляў мовы.

Адрозніваюць неалагізмы лексічныя, што выступаюць як новыя назвы прадметаў і з’яваў («гагарыніт», «касмадром», «мікробус»), і семантычныя, што абазначаюць новыя значэнні вядомых словаў: «нагрузка» («даручэнне»), «планшэт» (партатыўны камп’ютар невялікага памеру), «мышка» (прыстасаванне для камп’ютара). Лексічныя і семантычныя неалагізмы ўваходзяць у лексічную сістэму мовы і з’яўляюцца агульнамоўнымі. Шырокае распаўсюджванне ў беларускай мове атрымалі індывідуальна-стылістычныя, або аўтарскія, неалагізмы – аказіяналізмы, што не адпавядаюць агульнапрынятым моўным нормам і абумоўленыя спецыфічным кантэкстам ужывання. Асабліва многа іх было створана ў 1920–1930-я гг., напр., «сонцатканяя словы» (А. Александровіч), «бурнапеністая завіруха» (М. Зарэцкі), «сонцакрылыя маякі» (Т. Кляшторны), «агнацветны прасцяг» (П. Трус), «буравейныя далі» (У. Хадзька). Аўтарскія неалагізмы з’яўляюцца прыкметай стылю многіх сучасных пісьменнікаў (напр., «Палясах блакадзіў з брыгадамі» (Р. Барадулін), «У тым гаі жыў апошні нехацімец» (А. Куляшоў), «Блукаюць грыбазбіры, якая рэхам лес» (П. Панчанка). Асобныя аўтарскія неалагізмы могуць пераходзіць у катэгорыю агульнаўжывальных словаў.

Мемарыяльныя капліцы ў Мілавідах (злева) і Салтанаўцы